

بسمه تعالی

دائرة المعارف گیاهان دارویی بلوچستان

مؤلفان :

دکتر مینا اربابی

(دکترای گیاهان دارویی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران)

منصور مرادزهی

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۴

سرشناسه: اربابی، مینا، ۱۳۶۶ -
عنوان و نام پدیدآور: دایرةالمعارف گیاهان دارویی بلوچستان/ مولفان مینا
اربابی، منصور مرادزهی.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: د، ۱۶۸ص.: مصور(رنگی).
شابک: ۷-۶۱-۷۹۴۰-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۱-۱۴۶.
موضوع: گیاهان دارویی -- ایران -- سیستان و بلوچستان
شناسه افزوده: مرادزهی، منصور، ۱۳۶۸ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ الف۹الف / RS۱۸۰
رده بندی دیویی: ۶۱۵/۳۲۱۰۹۵۵۷۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۵۷۳۰۵

نام کتاب: دایرةالمعارف گیاهان دارویی بلوچستان

مولفان: مینا اربابی - منصور مرادزهی

ناشر: ارسطو (چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴

چاپ: مهتاب

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۷-۶۱-۷۹۴۰-۶۰۰-۹۷۸

تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱

www.chaponashr.ir

حق چاپ برای مولف محفوظ است

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	علائم آوانویسی
۳	مقدمه
۵	فصل اول: طرز تهیه داروهای گیاهی
۷	دم کرده
۸	جوشانده
۸	خیسانده
۹	شربت
۹	شیرابه
۱۰	پودر
۱۰	کمپرس
۱۰	مرهم
۱۱	داروهای مخصوص شستشو
۱۱	حمام درمانی
۱۳	فصل دوم: معرفی گیاهان دارویی به ترتیب حروف الفبا
۱۵	آرواه کَرزین
۱۷	اَنگَلاینچ
۱۸	اَمباگ
۱۹	اَنگوزه

۲۰	اِزبوتک
۲۱	اِزگِند
۲۲	اِسپُست
۲۳	اِسپِناج
۲۴	اِسپِنَد
۲۵	اِسپِیتین چَندَن
۲۶	اِیشِرک
۲۷	اُستاکُدوس
۲۹	بانکَلینک
۳۱	بَرز
۳۲	بِرِنجاسک
۳۳	بَرهَنگ
۳۴	بو مادران
۳۵	بیندا
۳۶	پِلِیل سُهَر
۳۷	پَمپُرک
۳۹	پَنیرباد
۴۰	پورچَنک
۴۱	پیل گوش
۴۳	پیماز
۴۴	تُرپُشک
۴۵	تُرَنجَبین
۴۶	توتُرّی
۴۷	تیچک
۴۸	جاپَری

۴۹	جاوَشیر
۵۰	جوزبواک
۵۱	چاهی تُرُشپ
۵۳	حاکشیر
۵۴	حَنَا
۵۶	دارچینی
۵۷	دار زَرَد
۵۸	دان چَمّی
۵۹	دانیچک
۶۰	دِرَنگ
۶۱	دی دار
۶۲	رَز
۶۳	روپاسک
۶۴	روگردان
۶۵	رینک
۶۷	ریوند
۶۹	ریهان
۷۰	زایران
۷۱	زردین هلیله
۷۳	زَنجَبیل
۷۴	زیرک / زیلوار
۷۵	سبزین زیرگ
۷۶	سَداپ
۷۷	سِمسوک
۷۸	سُهرین چَنَدَن

۷۹	سیاهین زیرگ
۸۰	سیاهین هلیله
۸۱	سیه دانگ
۸۲	شاترگ
۸۴	شاهدانگ
۸۵	شینز
۸۶	شیرحشت
۸۷	کالاتوس
۸۸	کرب
۸۹	کرک
۹۰	کلپورگ
۹۱	کاکشتگ
۹۲	کلمپر
۹۳	کنار
۹۴	کندر
۹۶	کنچت
۹۷	کهوا
۹۸	کهور
۹۹	گل حتمی
۱۰۰	گلدیر
۱۰۱	گل شهر
۱۰۲	گواتام
۱۰۴	گواتک
۱۰۵	گون
۱۰۶	گونجک

۱۰۷	گَهِنِیچ
۱۰۹	مارموک
۱۱۱	مَدْح
۱۱۲	مُرگ پَد
۱۱۳	مَزارکاه
۱۱۴	مورت
۱۱۶	مومِنایی
۱۱۸	نَعنا
۱۲۰	هَت
۱۲۱	هَچک
۱۲۲	هَر دَل
۱۲۳	هوُمُک
۱۲۴	هیر
۱۲۵	فصل سوم: خواص گیاهان دارویی طبق طب سنتی بلوچستان ...
۱۴۵	ضمیمه
۱۵۳	منابع

بهار گاه

بیا بُلبل بچار سُنبل بهارِ مَوسَمِنَت مَرچِی
تِراتِ بانگِک و کو کارِنَت زمستانا مَرو گارِنَت
گُون و گُوَاتام گَل و چاپِنَت تَلارِ سَر مَرو آيِنَت
پَدا اِز گِنَد حِیالی کو بهارِ گاهِ سِوالی کو
سَدابِ پیغام کو سِمسو کُک بده حالی دِر مَشو کُک
پَیْر باد و کِریچ و مور گودانِیچک و کُهور هَمشور
سَمَر و توتَری ناگَه چه و ابا بو تَگِنَت آگَه
کُناَر دِیستِ زمستانا چه پِیما حُشک کِنَت جانا
چو شادانِنت مَرو چِی گز مَه کورا ناز گِلِنَت پاد گز
چَه اِشور کا بَچِن تَنگی که گوامِیچ گو دِگِ رَنگی
پُلوش و گِیشر و دازِنَت گو چَژبِک پِیملُک سازِنَت
چَه آکَر کاو گِ بازی نِیْت کَرک گون تو هَمبازی
چَه مار مورک و مَزار کَه باز گوشِیَنز گانِهِنَت همراز
مَرو شِیدَه گَل و چاپِنَت دَگارا سَبزو پُر آيِنَت

شاعر: یار محمد اربابی

علائم آوانویسی

م : m
ن : n
پ : p
ر : r
ژ : ž
س : s
ت : t
ٹ : ṭ
و : w
خ : x
ی : y
ز : z
ش : š

آ : a
آ : ā
اِ : e
ای : Ī
اُ : O
او : ū
ای : ē
اُو : ō
ب : b
چ : č
د : d
ڈ : Ď
گ : g
ه : h
ج : j
ک : k
ل : l

مقدمه

پیشرفت‌های علمی طی سال‌های اخیر اهمیت و نقش گیاهان دارویی را در تأمین نیازهای بشر به ویژه در زمینه درمان، آشکار ساخته است. روش‌ها و فنون تخصصی مختلفی جهت بهره‌گیری از مهم‌ترین مواد و ترکیب‌های شفابخش گیاهان بکار گرفته می‌شود. برپا شدن نهضت جهانی موج سبز و اعلام ممنوعیت سازمان جهانی بهداشت مبنی بر عدم استفاده از رنگ‌ها و اسانس‌های مصنوعی و عوارض جانبی داروهای شیمیایی در سال‌های اخیر سبب روند کشت و کار گیاهان دارویی شده است. گیاهان دارویی از ارزش و اهمیت خاصی در تأمین بهداشت و سلامت جوامع، هم از لحاظ درمان و هم پیشگیری از بیماری‌ها، برخوردار هستند. این بخش از منابع طبیعی قدمتی همپای بشر داشته و در طول نسل‌ها یکی از مهم‌ترین منابع تأمین غذایی و دارویی بشر بوده است.

استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرق ایران با شرایط آب و هوایی و ژئومورفولوژیکی خاص سبب سازگاری گونه‌های مربوط به رویشگاه‌های انحصاری این ناحیه شده و بر غنای فلور آن افزوده است. به لحاظ جغرافیایی گیاهی بیشتر نواحی جنوب استان با آب و هوای گرم و مرطوب دارای فلور بلوچی و محدوده‌های شمال آن با آب و هوای گرم و خشک دارای فلور ایرانی تورانی است و بین این دو محدوده نیز نواری از پوشش گیاهی با شرایط تبادل ژنی برجسته و پیچیدگی‌های خاص شناخته شده است. با انجام جمع‌آوری‌های متعدد و گسترده در رویشگاه‌های بسیار پراکنده استان بیش از ۶۵۰ گونه شناسایی شدند که با احتساب گونه‌های شناسایی نشده، حدود ۱۰۰۰ گونه متعلق به حدود ۵۰۰ جنس در غالب ۸۳ تیره را می‌توان برای فلور استان قائل شد که برخی از آن‌ها اندمیک ایران و یا بطور خالص اندمیک منطقه سیستان و بلوچستان بوده و به علت شرایط اقلیمی خاص رویشگاه‌های خود حاوی منابع ژنتیکی ارزشمندی می‌باشند. از این میان گونه‌های متعددی با ویژگی‌ها و کاربردهای دارویی و صنعتی شناخته شده‌اند که بعضاً در دستور کار مطالعات آنالیز مواد مؤثره قرار گرفته‌اند (فدائی، و صندوقداران، ۱۳۹۲).

استفاده از گیاهان دارویی در منطقه بلوچستان از دیر باز بین مردم رواج داشته است. از آنجایی که انسان جزئی از طبیعت است بطور مسلم برای هر بیماری، طبیعت گیاه مداوای

آن را عرضه کرده است. وجود گیاهان دارویی در طبیعت یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است.

به همین جهت در اثر گردآوری موجود سعی شده تا با تحقیق و بررسی در انواع کتب، مقالات گیاهان دارویی موجود بتوانیم اطلاعات به روز و یافته‌های جدید در مورد گیاهان دارویی بومی بلوچستان و یا گیاهان دارویی که بیشتر در بلوچستان مورد مصرف قرار می‌گیرند به نظر خوانندگان و دستداران این علم رسانده شود تا بتوانند استفاده بهینه و مفید را به کار گیرند و چون بیشتر اوقات هنگام تحقیق در مورد گیاهان دارویی با نام بلوچی و یا ندانستن معادل فارسی آن دچار مشکل می‌شده‌ایم سعی بر این شد که نام بلوچی و معادل فارسی آنها همراه با نام علمی، انگلیسی و خانواده آنها را جمع آوری و معرفی نماییم.

توجه به این نکته در این کتاب بسیار ضروریست، که ذکر موارد استعمال داروهای گیاهی تنها بر اساس اطلاع رسانی بوده و به هیچ وجه به معنای تجویز درمانی عنوان نشده است و هدف معرفی خواص دارویی می‌باشد و توصیه می‌شود مصرف آنها با مشورت و تجویز پزشک انجام گردد.

فصل اول

طرز تهیه داروهای گیاهی

دم کرده (چای گیاهی)

از ساده‌ترین فرآورده‌های گیاهی دم کرده می‌باشد که همانند چای است. چای گیاهی شایع‌ترین و تقریباً بهترین شیوه تجویز داروهای گیاهی هست که به بیمار این امکان را می‌دهد تا طعم و عطر گیاهان دارویی را حس کند. این روش از خوشایندترین و گاهی مؤثرترین روش‌های تجویز داروهای گیاهی می‌باشد.

یک چای گیاهی شامل ۴ جزء است:

۱. ماده مؤثره اصلی: که هدف درمانی را اجرا می‌کند و خاصیت اصلی درمانی را داراست.

۲. ماده کمکی: به ماده اصلی در اجرای هدف درمانی کمک می‌کند. به این ترتیب که در بعضی موارد اثر ماده اصلی را تقویت می‌کند و در بعضی موارد از اثرات ناخواسته داروی اصلی جلوگیری می‌کند.

۳. طعم دهنده: مزه چای را خوشایند می‌کند.

۴. رنگ دهنده: شکل چای را بهتر می‌کند.

قسمت مورد استفاده برای دم کرده اصولاً گلبرگ‌ها و برگ‌هاست، زیرا نازک و ظریف هستند در صورتی که بخواهیم از قسمت‌های دیگر مانند ساقه، ریشه و یا دانه‌ها دم کرده تهیه کنیم، حتماً باید آن‌ها را له، خرد و یا پودر کنیم. برای تهیه دم کرده باید آب در حال جوش را بر روی گیاه ریخته و در آن را برای مدت حدود نیم ساعت با پارچه یا در دیگری ببندیم تا محلول زود سرد نشود. در این مدت مقداری از مواد مؤثره گیاه در آب جوش حل شده و پس از این مدت آن را صاف می‌کنیم (با توری فلزی یا پارچه‌ای) سپس تفاله را دور ریخته و محلول را می‌نوشیم.

میزان گیاه مورد مصرف معمولاً به ازای ۳۰ گرم گیاه خشک یا ۷۵ گرم گیاه تازه ۵۰۰ میلی لیتر آب جوش می-باشد. این میزان معادل ۳ تا ۴ لیوان دم کرده است. می توان به همین میزان گیاه و آب را کاهش داد.

از آن جا که در بسیاری موارد، مواد مؤثره گیاهان در اثر جوشیدن از بین می-روند، در این گونه شرایط، دم کرده گیاهان را به کار می-برند. مثلاً در صورتی که گل گاوزبان به مدت طولانی بجوشد رنگ بنفش حاصل از آن بی-رنگ می-شود که مربوط به شکستن مولکول‌های آنتوسیانین آن است.

جوشانده

روش دیگری از کاربرد فرآورده‌های گیاهی، جوشاندن است و به محلولی که از این شیوه به دست می-آید، جوشانده می-گویند. در جوشانده میزان بیشتری ماده‌ی مؤثره نسبت به دم کرده به دست می-آید. اکثراً جوشانده را برای ریشه، پوست، سرشاخه و بعضی دانه‌ها به کار می-برند. در این روش آب سرد را روی گیاه ریخته و به جوش می-آوریم، سپس آن را تا حدود یک ساعت به طور آهسته می-جوشانیم. در جوشانده حجم محلول بعلت بخار شدن کم شده و به حدود دو سوم می-رسد. جوشانده برای قطعات سخت گیاهی یا موادی که بر اثر حرارت خراب نمی-شوند و یا موادی که به سادگی در آب حل نمی-شوند استفاده می-شوند. میزان مصرف گیاه ۳۰ گرم خشک و یا ۷۵ گرم تازه به همراه ۷۵۰ میلی لیتر آب است که پس از جوشیدن به حدود ۵۰۰ میلی لیتر کاهش می-یابد.

جوشانده را باید به صورت تازه مصرف کرد. البته می-توان مصرف یک روز را تهیه کرد. حاصل جوشانده را برای مدت یک روز باید در جای خنک نگه داری کرد. جوشانده را می-توان به صورت گرم و یا سرد مصرف نمود. همچنین در صورت نیاز می-توان آن را با نبات، شکر و یا عسل شیرین نمود. مقدار معمول مصرف جوشانده ۱ تا ۳ لیوان در روز است.

خیسانده

در صورتی که فرآورده های گیاهی را با آب، الکل و یا حلال‌های دیگر برای مدتی در حرارت معمول بخیسانیم و سپس صاف کنیم، حاصل را خیسانده می-گوییم. مقدار گیاه،

حلال و مدت زمان خیساندن بر حسب نوع گیاه متفاوت بوده و باید طبق دستور العمل انجام شود برای این عمل در صورتیکه قطعات گیاهی سفت و سخت باشند حتماً باید آن را نرم کرد. گلبُرگ‌ها و برگ‌ها را می‌توان مستقیماً استفاده کرد. مدت زمان خیساندن ممکن است از یک روز تا چند روز به طول بیانجامد. در این مدت باید هرچند ساعت ظرف را تکان داده و یا آن را به هم زد تا استخراج مواد بهتر صورت گیرد.

شربت

در صورتی که به جوشانده یا دم کرده‌ی گیاهان عسل و یا شکر بیفزاییم، شربت به دست می‌آید. شربت‌ها اکثراً برای سرفه مفید بوده و به علت شیرینی برای بچه‌ها مناسب‌اند در صورتی که شربت با عسل تهیه شود دارای اثر نرم‌کنندگی بهتری نسبت به قندهاست.

برای تهیه شربت به طریق زیر عمل می‌کنیم:

۵۰۰ میلی لیتر (نیم لیتر) دم کرده یا جوشانده را در ماهی‌تابه می‌ریزیم و به آن ۵۰۰ گرم عسل یا شکر می‌افزاییم و ضمن حرارت دادن به هم می‌زنیم تا حل شود. سپس اجازه می‌دهیم تا محلول سرد شود آن‌گاه آن را داخل یک بطری رنگی ریخته و در آن را با چوب پنبه می‌بندیم، چرا که گاهی شربت تخمیر می‌شود و گاز ایجاد می‌کند، پس بهتر است از چوب پنبه استفاده شود تا در صورت فشار گاز، چوب پنبه به بالا بپرد، و گرنه چنانچه از در پیچ دار استفاده شود ممکن است شیشه بترکد.

مقدار مصرف شربت ۵ تا ۱۰ میلی لیتر هر بار و تا سه بار در روز (مجموعاً تا ۳۰ میلی لیتر در روز) است.

شیرابه

برای تهیه شیرابه گیاهان داروئی، گیاه تازه را در هاون (خرد کننده‌های الکتریکی) خوب له کرده و سپس داخل یک پارچه تمیز ریخته و فشار می‌دهند. برای بکار بردن این نوع دارو در مصرف خوراکی اغلب یک قاشق مربا خوری از شیرابه را در شیر یا آب حل و میل می‌کنند.

پودر

برای تهیه پودر، گیاه خشک شده را در هاون به صورت پودر در آورده و سپس با الک ریز الک می کنند. جهت کاربرد در مصرف خوراکی مقدار مورد نظر از پودر را در یک قاشق غذا خوری شیر یا آب حل کرده و میل می کنند. جهت مصرف خارجی مثل سایر پودرها، به قسمت مورد نظر پاشیده می شود.

کمپرس

کمپرس گرم، اکثراً برای سرعت بخشیدن به بهبودی زخم ها و یا ضرب دیدگی عضلات است. برای این کار از پارچه های نخی ساده استفاده می کنیم بدین ترتیب که پارچه را در عصاره ی گرم گیاه دارویی وارد نموده و بر روی موضع قرار می دهیم. کمپرس سرد را اکثراً برای سردرد استفاده می کنند.

محصولات دم کرده و جوشانده را می توان با آب رقیق کرد و به منظور محلول کمپرس استفاده نمود. برای این عمل پارچه را در محلول خیس می کنیم و کمی آن را می فشاریم و سپس روی موضع می گذاریم. هنگامیکه سرد شد، دوباره این کار را تکرار می کنیم.

مرهم (ضماد)

مرهم عملی تقریباً شبیه کمپرس است، اما در این روش از کل گیاه استفاده می شود و دارای اثرات بهتری نسبت به عصاره مایع گیاه است. مرهم ها اکثراً بصورت گرم مورد استفاده قرار می گیرند. گاهی از برگ های تازه گیاهان به صورت مرهم سرد استفاده می شود. برای این منظور گیاه تازه را در ظرفی خرد کرده و برای چند ثانیه له نموده و یا به مدت ۲ تا ۵ دقیقه در مقداری آب می جوشانیم. گیاهان خشک را می توان کمی جوشانید. پودرها را می توان با آب به صورت خمیر در آورد. گیاهان را پودر و به صورت خمیر در می آوریم و روی سطح ضرب دیده قرار می دهیم. قبل از آن کمی روغن روی محل می مالیم تا مواد گیاهی به پوست نچسبد. اکنون روی خمیر کمی پارچه نخی می بندیم تا خمیر را روی موضع نگه دارد. هر ۲ تا ۴ ساعت می توان مرهم را تازه کرد.

داروهای مخصوص شستشو

برای این منظور گیاه دارویی خرد شده را دم کرده و با آن زخم‌ها را شستشو می‌دهند.

حمام درمانی

حمام درمانی از روش‌های نوین درمانی با استفاده از گیاهان دارویی می‌باشد که بیشتر جهت رفع دردهای عضلانی، آرامش اعصاب و رفع خستگی استفاده می‌شود. جهت حمام درمانی می‌توانید ۵۰۰ میلی لیتر دم کرده یا جوشانده، ۱۰۰ گرم گیاه و یا ۵ تا ۱۰ قطره اسانس گیاهی را به آب وان حمام افزوده و آن را به خوبی با آب مخلوط کنید. سپس ۱۰ تا ۱۵ دقیقه در آن استحمام کنید و عضلات دچار درد و کشش را ماساژ دهید.

فصل دوم

معرفی گیاهان دارویی
به ترتیب حروف الفبا

نام بلوچی: آرواه گرزین / کرز آرواه

نمونه آوانویسی:

arwāhkarzen / karz arwāh

نام فارسی: آلوئه ورا

نام علمی: *Aloe vera*

نام انگلیسی: *Aloe*

خانواده: *Liliaceae*

قسمت‌های دارویی:

ماده ژل مانند و چسبناکی که در داخل برگ این گیاه وجود دارد عمده‌ترین بخش مورد استفاده از این گیاه می‌باشد.

ترکیبات شیمیایی:

باربالوئین، آلوئه امودین، آلینوسایدها، اسید کریزوفانیک و آلوپین می‌باشند که در گروه آنتراکینون‌های گلیکوزیدی طبقه بندی می‌شوند. برخی گونه‌های آلوئه همچنین حاوی برخی پروتئین‌ها و اسیدهای آمینه مانند اسید گلوتامیک، اسید آسپارژیک، سرین، و آسپاراژین می‌باشند. (امیدبگی، ۱۳۸۹: ص. ۱۵۷).

خواص دارویی:

صبرزد از نظر طب ایران گرم و خشک است شیرابه آن به مصرف طبی می‌رسد. درمان دیابت، چربی خون، سوءهاضمه، آرتروز، زخم معده، هیپاتیت، انواع سرطان

و حتی ایدز، محققان اعلام کرده اند که نیاز بیماران مبتلا به ایدز به این گیاه همانند نیاز بیماران دیابتی به انسولین می باشد. از آلوئه ورا همچنین می توان برای درمان بیماری های پوستی، ریزش مو، کچلی، سوختگی، زخم های سطحی و... استفاده کرد. این گیاه همچنین یک ضد عفونی کننده فوق العاده، ضد اکسیدان کارآمد برای کمک به هضم غذا، ضد التهاب و ضد درد است و رشد سلول های بافت های بدن را سرعت می بخشد.

این گیاه به خاطر وجود فعالیت های متابولیکی، انرژی بدن را افزایش داده و برای ورزشکاران یک دوپینگ واقعی محسوب می شود. انسان با نوشیدن نوشابه این گیاه پس از یک روز سخت کاری به احساس آرامش دست خواهد یافت زیرا این گیاه ضد استرس بوده و دارای خواص خنک کنندگی، ضد خستگی و ضد تشنگی بیش از حد می باشد. آلوئه ورا همچنین دید چشم را بهبود می بخشد که برای کاربران کامپیوتر مفید است. (کرباسی، و همکاران، ۱۳۹۱: ص ۷۸).

نام بلوچی: اَگالَینچ / گُبلُک / زورَندِگار

نمونه آوانویسی:

agalāinč/ gobbalok/ zorandegār

نام فارسی: قارچ کوهی

خواص دارویی:

مردم از آن به عنوان یک غذای نیرو بخش و مقوی یاد کرده و تغذیه از آن در فصل بهار را برای جلوگیری از انواع بیماری ها در طول سال مؤثر می دانند.

نام بلوچی: امباگ

نمونه آوانویسی: *ambāg*

نام فارسی: شنبلیله

نام علمی:

Trigonella foenum – graecum

نام انگلیسی: *Fenugreek*

خانواده: *Leguminosae*

قسمت‌های دارویی:

دانه‌های رسیده و خشک شده.

ترکیبات شیمیایی:

بذرهای شنبلیله حاوی موادی نظیر آلکالوئید تریگونلین (۰/۱۲ تا ۰/۳۸ درصد)، کولین و ساپونین‌های استروئیدی (شامل دیوزژنین و تریگوژنین به مقدار ۰/۸ تا ۲/۲ درصد) می‌باشد. همچنین بذرها شامل ترکیبات موسیلاژی، پروتئین (۱۲ تا ۱۶ درصد) و روغن است.

خواص دارویی:

مواد مؤثره‌ی این گیاه کاهش دهنده قند خون، ضد التهاب و نرم کننده است. در صنایع دارویی از مواد مؤثره‌ی دانه‌های این گیاه هورمون‌های جنسی، کورتیکوستروئیدها، ویتامین د و گلی کوزیدهای قلبی تهیه می‌شود. (امیدیگی، ۱۳۸۵:ص ۲۷۶).

نام بلوچی: انگوزه / پترک / هنگ

نمونه آوانویسی:

angoza/ paterk/ heng

نام فارسی: آنغوزه

نام علمی: *foetida Ferula assa-*

نام انگلیسی: *Stinking assa*

خانواده: *Apiaceae*

قسمت‌های دارویی:

رزین که از ایجاد برش در بخش‌های بالایی ریشه بدست می‌آید.

ترکیبات شیمیایی :

تقریباً تمام صمغ آنغوزه دارای ترکیبات دی،تری و تتراسولفید مشتقات کومارین، فتوتیدین و کامولونفرول، اپی سامارکاندین، آمبلی پرنین و کانفرول می‌باشد. محققان در اسانس حاصل از شیرابه‌ی آنغوزه چندین ترکیب مختلف شناسایی کردند که مهم‌ترین اجزای تشکیل دهنده‌ی آن را میرسن، آلفا و بتا پینن تشکیل می‌دهد. (امیدبیگی، ۱۳۸۸:ص.۱۱۱).

خواص دارویی:

این صمغ، اثر ضدتشنج، قاعده آور و ضدکرم دارد. در معالجه‌ی بیماری‌های با منشأ عصبی، دستگاه تنفسی، اسپاسم حنجره، آسم و دستگاه هضم و همچنین در رفع یبوست در افراد مسن، به‌کار می‌رود. (امیدبیگی، ۱۳۸۸ : ص.۱۰۹).

نام بلوچی : ازبوتک

نمونه آوانویسی : ezbotk

نام فارسی : زنیان

نام علمی : *Trachyspermum ammi*

نام انگلیسی : *Ammi*

خانواده : *Apiaceae*

قسمت‌های دارویی:

میوه گیاه

ترکیبات شیمیایی:

میوه این گیاه حاوی ۳ تا ۴ درصد اسانس، ۳۵ تا ۵۰ درصد تیمول، ۱۵ تا ۲۰ درصد سیمن، ۳۰ تا ۴۰ درصد آلفا-پینن، دیپانتن، گاما - تریپنن و مواد دیگر است.

خواص دارویی:

طبیعت آن گرم و خشک است. برای دفع سم و حتی اعتیاد تریاک مفید است، سم‌گزیدگی را درمان می‌کند، ناشتا خوردن آن دفع‌کننده سنگ کلیه و مثانه، دفع‌کننده کرم معده و کرم کدو، بادشکن و ضد تهوع و همچنین برای بیماری‌های کبد و ناراحتی‌های گلو و سرفه مفید می‌باشد.

عوارض جانبی:

زیاد خوردن آن سبب تاری چشم و زردی بدن خواهد شد و خستگی‌کننده این ضرر‌گشنیز است. (طهوری، ۱۳۸۹:ص.۲۵۲).